

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ НАЦІОНАЛЬНИХ ВІДНОСИН І
ПОЛІТОЛОГІЇ**

На правах рукопису

ЧИНАЛІЄВ Улукбек Кожомжарович

**ПОЛІТИЧНІ СТРУКТУРИ КИРГИЗСТАНУ ТА
УКРАЇНИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ**

Спеціальність 23.00.02 - політичні інститути і
процеси

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Київ - 1996

46 36.163

Дисертація є рукопис.

Робота виконана у відділі політології Інституту національних

Науковий керівник:

Офіційні опоненти:

Провідна організація:

ЛННБ України ім.В.Стефаника



00757095 (X)

фесор, академік УАПН Рудич
Фелікс Михайлович

- доктор філософських наук, про-
фесор, академік УАПН Михаль-
ченко Микола Іванович

- кандидат політичних наук, до-
цент Горбатенко Володимир
Павлович

- Національний університет
"Києво-Могилянська Академія"

Заклихт відбудеться 24 грудня 1996 року о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 01.67.01 в Інституті національних відносин і політології НАН України, адреса: 252011, Київ-11, вул. Кутузова, 8.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотечі Інституту національних відносин і політології НАН України, адреса: 252011, Київ-11, вул. Кутузова, 8.

Автореферат розісланий "22" листопада 1996 р.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради кандидат історичних наук

Левенець Ю.А.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Актуальність дослідження трансформації політичних структур Киргизької Республіки та України зумовлена потребами практики, необхідністю наукового осмислення процесів, які відбуваються в державно-політичному житті цих країн.

На початку 90-х років Киргизстан та Україна набули незалежності і постали перед необхідністю формування владних структур, які б відповідали їхньому сучасному статусу незалежних держав. В обох державах прийняті нові Конституції. Але створення нових політичних структур йде складно, суперечливо, з великими труднощами налагоджується механізм взаємодії законодавчої, виконавчої і судової влади, повільно входять в життя демократичні, самоврядовні засади управління суспільством.

Головні пріоритети, на які орієнтуються Киргизька Республіка і Україна - національне відродження, демократизація всього суспільного життя, розбудова громадянського суспільства - ще не стали загальноновизнаними, не набули достатньої наукової розробки.

Актуальність розробки цієї теми зумовлена і тим, що становлення владних структур в Киргизькій Республіці та Україні відбувається в умовах глибокої економічної кризи, безперервного падіння виробництва, подальшого зuboжіння значної кількості людей і вимагає пошуку шляхів виходу із становища, що склалося.

Порівняльний аналіз політичних процесів і політичних структур в Киргизькій Республіці і Україні уявляється достатньо важливим як з наукової, так і з практичної точок зору.

ЛНБ ім. В. Стефаніка
АН України

Заради справедливості треба відмітити, що долаючи труднощі, Киргизька Республіка і Україна поступово просуваються по шляху побудови і зміцнення своєї державності, створення нових політичних структур. В державному будівництві обох країн можна виявити багато спільного. Ця спільність перш за все зумовлена богаторічною спільною історичною долею. Протягом тривалого часу Киргизстан та Україна входили до складу однієї держави, існували на одній партійній основі, складові якої міцно увійшли в життя обох народів і по інерції продовжують діяти (відокремлення влади від народу, переважання державної і колективної форм власності, несформованість громадянського суспільства, незахищеність громадянина перед державною владою і чиновником, засилля і всесилля бюрократичного апарату тощо). Тому здійснювані реформи в політичній сфері в обох країнах багато в чому мали і мають однотиповий характер.

В той же час у державному будівництві в Киргизькій Республіці і Україні наявні і суттєві відмінності. І це можна пояснити, адже Киргизстан і Україна належать до різних культур, відрізняються природними умовами, розмірами території і кількістю населення, структурою економіки тощо. Різниця між ними виявляється в неоднакових темпах трансформації політичних систем, оформлення і закріплення найважливіших політичних структур і атрибутів державності, в неоднакових внутрішньополітичних умовах.

Порівняння однотипових процесів і явищ, таким чином, дозволяє глибше проникнути в їх сутність, зрозуміти їхню природу, пізнати причини особливостей. Порівняльний аналіз дає можливість виявити, чому одні й ті самі процеси в різних країнах відбуваються неоднаково і відрізняються не тільки темпами, але іноді й своєю суттю. Це у свою чергу дозволяє певною мірою спрогнозувати розвиток політичних

процесів, а також сформулювати конкретні рекомендації владним структурам, політичним партіям, окремим політикам тієї чи іншої країни.

Все це зумовило вибір теми дисертаційного дослідження: "Політичні структури Киргизстану та України: порівняльний аналіз".

Ступінь розробки проблеми. Останнім часом з'явилися численні публікації, присвячені аналізу процесів, які відбуваються в посттоталітарному суспільстві, специфіці становлення нових політичних структур, трансформації політичних систем (роботи Т.Койчуєва, В.Кременя, І.Кураса, Ю.Левенця, М.Михальченка, Ф.Рудича, В.Трипольського, В.Шаповала, Ю.Шемшученка, О.Шморгуна та ін.). Публікації названих та інших авторів були використані дисертантом як методологічна основа, як приклад використання політологічних методів в наукових дослідженнях. Крім того, ці роботи містять значний фактичний матеріал.

Пристаюючи до порівняльного аналізу політичних структур в Киргизстані і Україні, дисертант поставив собі за мету перш за все вивчити історико-правові традиції у розвитку державності в обох країнах, а також сучасний стан конституційного процесу, виявити спільне для них та особливе. Серед киргизьких дослідників, на роботи яких спирався автор, треба назвати 4-томну історію Киргизької РСР, книги Е.Бейшембієва, Д.Джунушалієва, Т.Койчуєва, В.Мокриніна, К.Нурбекова, Т.Ожукєєвої, К.Петрова, В.Плоских та ін. Серед українських видань, які були використані автором, треба назвати 11-томну історію Української РСР та 26-томну історію міст і сіл України, а також роботи М.Грушевського, А.Касименка, І.Крип'якевича, Я.Малика, В.Смолія, В.Солдатенка, Н.Полонської-Василенко та ін. Всі

перераховані роботи містять значний фактичний матеріал з історії відповідних країн.

В центрі уваги автора був порівняльний аналіз сучасних політичних структур в Киргизстані та Україні. Треба відмітити більш активне дослідження сучасних політичних процесів в Україні. Різні сторони цієї проблеми висвітлені в роботах В.Бабкіна, О.Бабкіної, В.Литвина, А.Білоуса, А.Гараня, В.Горбатенка, А.Любченка, А.Слюсаренка, М.Томенка, Ю.Шаповала, В.Якушика.

Аналізуючи політичні процеси в Киргизстані і в Україні, дисертант широко використав матеріали періодичних видань, серед яких виділимо журнали "Віче", "Політика і час", "Політологічна думка", а також газети "Слово Кыргызстана", "Голос Украины", "Эркин-Тоо", "Киевские новости", "Зеркало недели", "День" та ін., які не тільки дають інформацію про поточні події, але й регулярно публікують аналітичні огляди, які дозволяють глибше зрозуміти сутність тих чи інших процесів.

Однак всі названі публікації стосуються політичних процесів і політичних структур якоїсь однієї країни - Киргизстану чи України, спроб представити їх в порівняльному аспекті нами в літературі не виявлено.

При проведенні дослідження пошукач використав значну документальну базу. Перш за все це Конституція Киргизької Республіки і Конституція України, Конституційний договір між Президентом України і Верховною Радою України від 8 червня 1995 року, а також закони і постанови вищих законодавчих органів двох країн, укази Президентів, урядові акти, програми та інші документи політичних партій тощо.

Творче, а іноді й критичне використання публікацій, які мають відношення до теми дисертації, опора на значний масив документів сприяли реалізації намірів автора об'єктивно і з достатньою репрезентативністю провести порівняльний аналіз політичних структур Киргизстану і України на сучасному етапі.

Предметом дослідження є політичні структури Киргизької Республіки і України в пострадянський період, співставлення і порівняльний аналіз їх сутності і функцій, виявлення спільного і особливого.

Мета і основні завдання дослідження. Спираючись на поглиблену розробку методологічних підходів до проблеми становлення держави і її політичних структур, дисертаційна робота, не претендуючи на всебічне розкриття питання, має на меті дослідити в порівняльному аспекті процеси становлення політичних структур в пострадянський час в Киргизькій Республіці і Україні в умовах набуття незалежності.

З вищеназваної мети випливають наступні завдання:

- вивчити в історичній ретроспективі досвід державного будівництва, конституційних процесів і створення політичних систем в Киргизькій Республіці і Україні;

- розкрити сутність і функції політичних структур в Киргизькій Республіці та Україні, методом порівняльного аналізу виявити спільне і особливе в цьому процесі;

- на основі порівняльного аналізу виявити тенденції подальшого розвитку політичних структур в Киргизькій Республіці і Україні, зробити спробу спрогнозувати розвиток політичних процесів в обох країнах і сформулювати рекомендації владним структурам і політичним партіям відносно шляхів зміцнення незалежності державності.

Методологічна основа дослідження. При виконанні дисертаційного дослідження автор намагався спиратися на увесь спектр загальнонаукових, історичних і спеціальних політологічних методологічних підходів. Предметом дослідження є порівняльний аналіз політичних структур двох держав. Тому основоположною методологічною основою дослідження стала теорія держави як головного засобу політичної влади.

У дослідженні пошукач виходив з того, що держава - це організація публічної влади, яка покликана захищати інтереси людей певної території і з допомогою правових норм регулювати взаємовідносини між ними. Основними ознаками держави є: організація влади за певним територіальним принципом; наявність публічної влади, яка здійснюється особами, що займаються виключно управлінням суспільством і дотриманням встановлених в ньому порядків; наявність системи органів, закладів і засобів примушення (армія, міліція, суд); суверенна законотворчість - право видавати закони і розпорядження, які є обов'язковими для всього населення; монополне право на збирання податків (прямих і непрямих) для формування загальнодержавного бюджету тощо.

Кожна сучасна держава характеризується таким поняттям, як політична система суспільства. Найважливішими компонентами політичної системи є: державна влада, яка, спираючись на сукупність політичних і правових норм, управляє суспільством; політичні партії - організації, які об'єднують громадян однієї політичної і соціальної орієнтації і які мають на меті формування і утримання державної влади; масові рухи і організації, які впливають на формування настроїв електорату; стосунки між всіма названими компонентами. В дисертації розглядаються основні сучасні типи держави і їх особливості, базові

характеристики політичних партій і різні типи партійних систем у залежності від того, яка ознака береться за основу при їх класифікації, та інші поняття, що мають відношення до аналізу політичних структур. Лише спираючись на них, можна розв'язати завдання, поставлені перед дисертаційним дослідженням.

Ефективність порівняльного аналізу політичних структур двох держав залежить також і від вибору відповідних методів дослідження.

Гносеологічний підхід допоміг автору розглянути сутність і специфічні особливості досліджуваних політичних структур, уникнути логічного емпіризму і вульгарного соціологізму. При визначенні сутності політичних структур, особливостей їх функціонування автор виходив з їх зв'язку з об'єктивними реаліями і тенденціями державного будівництва в обох країнах.

Метод ретроспективного аналізу дозволив дисертанту простежити витоки і історію державності у киргизів і українців, виділити основні етапи конституційних процесів у Киргизькій Республіці і Україні, представити, хоча і в стислій формі, історію багатопартійності в обох країнах.

Метод порівняльного аналізу дав можливість виявити сутність і функції найважливіших політичних структур у їх взаємозв'язку та взаємодії, забезпечив можливість виділення спільного і особливого в політичних процесах і політичних структурах Киргизстану та України. Дисертант виходить з того, що порівняльний аналіз дає можливість вивчати політичні явища і факти як у тісному зв'язку з тими історичними обставинами, в яких вони виникли і діяли, так і співставити однотипові факти і процеси між собою з метою виявлення спільного і особливого. Співставлення однотипових фактів і процесів,

які відбуваються в різних країнах, допомагає уникнути однобокості при їх оцінці, вульгаризації, інших викривлень.

Для глибокого і всебічного вивчення структур, які досліджуються, автор широко використовував методи безпосереднього спостереження і осмислення подій в Киргизстані і в Україні, вивчення документів, бесіди з державними і політичними лідерами тощо.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній вперше в політичній науці Киргизстану та України зроблена спроба на основі порівняльного аналізу виявити спільне і особливе в історії державності у киргизів та українців, у конституційних процесах в обох країнах у пострадянський період, в становленні і сутності політичних структур у них.

Дана концепція конкретизується в таких наукових положеннях, які виносяться на захист:

- виникнення, розвиток і становлення державності у різних народів, незважаючи на історично і соціально зумовленні відмінності, підпорядковується загальним закономірностям і в кінцевому рахунку державність набуває схожих характеристичних рис. Найважливішими такими рисами є верховенство народу, демократичний шлях формування владних структур і їх відповідальність перед народом, чіткий розподіл функцій різних гілок влади як по горизонталі, так і по вертикалі, схожість функцій влади.

- ступінь розвитку державності визначається рівнем зрілості суспільства, усвідомленням ним своєї ролі в державному будівництві, що веде до посилення державотворчих функцій суспільства;

- важливою умовою реальної участі суспільства у державному будівництві є його структуралізація на демократичних засадах, яка

виявляється у створенні розвинених партійних систем, утвердженні самоврядних засад управління суспільними процесами.

Теоретичне і практичне значення. Теоретична цінність дисертації визначається обґрунтуванням у ній теоретико-методологічних підходів до розробки порівняльної політології як самостійної галузі політичної науки і, зокрема, осмисленням методів порівняльного аналізу при дослідженні політичних процесів у Киргизстані та Україні.

Практичне значення роботи полягає в тому, що фактичний матеріал і висновки, сформульовані в дисертації, можуть бути використані державними і політичними діячами при розв'язанні різнопланових проблем державного будівництва. Матеріали дослідження можуть бути використані також при підготовці курсу лекцій з політології у вузах та інших навчальних закладах.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і висновки дисертації були апробовані під час засідання "круглого столу" "Трансформація політичних структур в Україні та Киргизстані: спільне і особливе", який був проведений 21 червня 1996 року Інститутом національних відносин і політології НАН України, Посольством Киргизької Республіки в Україні, Центром суспільно-політичних досліджень Національного університету "Кієво-Могилянська академія" і журналом Верховної Ради України "Віче".

Основні положення дисертації знайшли відображення також у публікаціях дисертанта, його виступах в пресі, на телебаченні тощо.

Структура дисертації відповідає меті і завданням дослідження. Вона містить вступ, дві глави, які складаються з чотирьох параграфів, висновків, бібліографічні посилання, список літератури.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДОСЛІДЖЕННЯ

У Вступі обгрунтована актуальність і предмет дослідження, розкривається ступінь розробки проблеми, визначені методологічні підходи до її дослідження, сформульовані мета і завдання, основні положення, які містять новизну, вказано на теоретичне і практичне значення дисертаційної роботи і апробацію її результатів.

У першій главі "Основні засади політичного устрою в Киргизстані і в Україні" проаналізовано в історичному аспекті становлення державності у киргизів і українців, основні етапи конституційного процесу в двох країнах на сучасному етапі.

Перший параграф цієї глави "Історико-правові традиції у розвитку державності - Киргизстану і України" присвячений дослідженню виникнення і розвитку державності з давніх часів до розпаду СРСР, до складу якого входили обидві республіки.

Перші державні об'єднання у киргизів і українців виникли ще в стародавні часи на руїнах родового устрою.

Невиразні відомості китайських хронік свідчать, що стародавнє об'єднання киргизів існувало ще в III ст. до н.е. В середні віки Киргизька держава почала створюватись на Енісеї, найбільшої могутності вона досягла в період "киргизької великодержавності" в IX-X століттях. Однак державне об'єднання, яке виникло в умовах і у зв'язку з потребами кочового способу життя, не могло стати стабільно міцним. Постійні сутички з сусідами-кочівниками ослабили його, а міжплеменні війни призвели до децентралізації військової і громадянської влади, до роздрібненості. Саме таким був стан держави у киргизів на час нашествия татаро-монголів, після якого киргизи протягом століть не могли відновити свою державність.

Однак киргизський народ завжди мріяв про об'єднання і створення самостійної держави, що знайшло відображення як в народному епосі "Манас", так і в діях народних лідерів: Мухаммеда-Киргиза (XVI ст.), Кубут-бия (XVIII ст.) та ін.

У своєму прагненні до самостійної державності киргизи пройшли довгий шлях тяжких міжусобних воєн, які вели до самознищення народу. Кінець цим війнам поклало входження киргизів до складу Російської імперії (1855-1876 рр.). В умовах колоніального режиму киргизський народ не полишив надію на незалежність. Найбільш яскравим підтвердженням чого стало повстання 1916 року.

Після революційних подій у Росії у 1917 році виникли сприятливі політико-правові умови для нової киргизької державності, яка набула реальних рис у 1924 році з утворенням самостійної автономної області киргизів у складі РРФСР; у 1936 році була створена Киргизька Радянська Соціалістична Республіка, що входила до складу СРСР.

Українська державність своїми витокami сягає союзу антських племен у III-IV століттях н.е. Перше сильне державне об'єднання східних слов'ян склалося у IX ст. й одержало назву Київська Русь. Це була могутня на той час держава, яка мала всі атрибути державності і користувалася належним авторитетом у всій Європі. Однак у силу міжфеодальних суперечностей вона розпалась, а під ударами татаро-монгол зникла. Її державні традиції продовжило Галицько-Волинське князівство. З часом українські землі потрапили під владу Литовського князівства, а потім - Польщі.

Український народ не міг змиритися зі своїм поневоленням і вів багатовікову боротьбу за свободу і незалежність, за власну державність. У результаті Визвольної війни 1648-1654 рр. під керівництвом Б.Хмельницького український народ створив Козацьку республіку. З

часом у силу об'єктивних причин внутрішнього і зовнішнього характеру Україна увійшла до складу Російської імперії на правах автономії, однак її автономний статус постійно урізався і у ХУІІІ ст. був ліквідований.

Нова спроба відтворення української державності була зроблена у 1917-1918 рр., коли було проголошено Українську Народну Республіку. Але внаслідок внутрішньої слабкості і помилок її керівників незалежна Україна потерпіла поразку від більшовицьких військ і припинила існування. У 1922 р. Україна увійшла до складу СРСР на правах союзної республіки. Невдала спроба відновлення української державності була зроблена в роки другої світової війни українськими націоналістами, але їх намаганням було покладено край фашистською Німеччиною, яка в той час окупувала українські території.

Киргизстан і Україна входили до складу СРСР на правах суверенних республік, однак цей суверенітет був значною мірою декларованим, формальним. У той же час їх входження до складу СРСР мало і деякі позитивні моменти. Хоча і з обмеженими правами, діяли республіканські і місцеві представницькі і виконавчі органи, до участі в яких широко залучалось місцеве населення. Важливі економічні проекти фінансувались не тільки з місцевих, але й з центрального бюджету, що мало велике значення, особливо для Киргизстану, який в економічному відношенні помітно відставав від деяких інших республік. Україна після другої світової війни вийшла на міжнародну арену, вона в числі 51 країни світу була одним із засновників ООН, входила до ряду міжнародних організацій. За радянської влади всі українські землі воз'єдналися в єдину державу.

В умовах тоталітарного режиму і в Киргизстані і, особливо, в Україні існували національно-демократичні сили, які не мирилися із

залежним статусом своїх республік, боролися за дійсну державну незалежність. Набули ж незалежність обидві республіки у результаті розпаду СРСР. Причини і сам процес розпаду СРСР викладені у другому параграфі - "Основні напрямки і зміст конституційного процесу на сучасному етапі (1985-1996 рр.)".

Розпад СРСР став наслідком економічної, політичної і ідеологічної кризи, яка охопила країну наприкінці 70-х - початку 80-х рр. Спроби вийти з кризи завдяки т.з. перебудові не дали позитивних результатів, але пробудили політичну активність мас, з якою тоталітарна система не могла справитись. У той же час консерватори в партійному керівництві не могли змиритися з позитивними змінами в суспільстві і, організувавши 18-20 серпня 1991 р. змову, зробили спробу зупинити демократичні процеси в країні. Однак їм це не вдалося, змову було придушено. У відповідності з Біловезькими угодами, підписаними 8 грудня 1991 року керівниками Росії, Білорусії та України. СРСР припинив своє існування, цими угодами проголошувалось створення Співдружності Незалежних Держав (СНД). Пізніше до СНД увійшли інші колишні радянські республіки за виключенням країн Балтії. Але ще до Біловезьких угод колишні радянські республіки проголосили державну незалежність, в тому числі й Україна - 24 серпня 1991 р. і Киргизстан - 31 серпня 1991 р. У відповідності зі своїм новим статусом Киргизька Республіка і Україна приступили до будівництва власної державності, створення нових політичних структур.

Важливим етапом на цьому шляху стало конституційне закріплення статусу державної незалежності. У Киргизстані нова Конституція була прийнята 5 травня 1993 р. (згодом у результаті референдумів 22 жовтня 1994 р. і 10 лютого 1996 р. до прийнятої Конституції були внесені суттєві зміни і доповнення), в Україні - 28

червня 1996 р. (прийняттю Конституції України передувало підписання 8 червня 1995 р. Конституційного договору між Президентом України і Верховною Радою України "Про основні принципи організації і функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України").

Прийняття Конституції в Киргизстані і Україні стало досить важливим моментом, оскільки закріплювало незалежний статус нових держав, визначало з урахуванням міжнародного досвіду свободи і права людини і громадянина, встановлювало нові політичні структури з урахуванням державної незалежності. В дисертації досліджується історія конституційних процесів в обох державах, аналізуються найважливіші положення нових Конституцій, виявляється спільне в них і особливе.

Друга глава "Процес становлення політичних структур в Киргизстані та Україні на етапі будівництва власної державності" охоплює питання, які розкривають спільне і особливе у сутності політичних структур двох держав. Її перший параграф "Владні структури на загальнодержавному і регіональному рівнях: спільне і особливе" присвячений аналізу спільного і особливого у формуванні і функціях парламентів, інститутів президентства, урядів, місцевих державних адміністрацій і місцевих органів самоврядування. Застосовуючи метод порівняльного аналізу, вдалося виявити сутність названих владних структур, а також виділити відмінності в їхніх функціях.

У Конституціях Киргизької Республіки і України записано, що обидві держави є республіками, причому із змісту Конституцій випливає, хоча це текстуально не зафіксовано, що вони президентсько-парламентські. В обох країнах найважливішим з принципів, на яких

базується державна влада, є її поділ на законодавчу, виконавчу і судову.

Функції владних структур в Киргизькій Республіці і Україні багато в чому ідентичні. Разом з тим співставлення їхніх повноважень дозволяє виділити і особливе.

Так, киргизький парламент - Жогорку Кенеш складається з двох палат: Законодавчих зборів, які працюють на постійній основі, і Зборів народних представників, які працюють сесійно, а український парламент - Верховна Рада - однопалатний.

Повноваження українського парламенту в Конституції викладені більш детально і ширше, що підвищує його статус і відповідальність. У цьому зв'язку нам видається важливим наявність у Конституції України переліку питань, які визначаються або встановлюються виключно законами України, тобто віднесені до компетенції Верховної Ради. В Конституції Киргизької Республіки такої норми немає. В той же час киргизька Конституція встановлює ряд повноважень Жогорку Кенеша, які не передбачені для Верховної Ради України: офіційне тлумачення Конституції і прийнятих законів, зміна кордонів держави і деякі інші.

Відмінності у повноваженнях обох парламентів витікають з дещо різного статусу цих органів. В Україні Верховна Рада є єдиним органом законодавчої влади; в Конституції Киргизької Республіки виключне право Жогорку Кенеша на законотворчу діяльність не акцентується, у випадках, які передбачені Конституцією, законодавчі функції має і Президент Киргизької Республіки.

Суттєві відмінності наявні і в повноваженнях Президентів двох держав. Тут далися ознаки відмінності як в історичному досвіді двох народів, так і у внутрішньополітичному становищі двох держав.

У Киргизькій Республіці статус Президента, на нашу думку, дещо вищий, ніж в Україні. Наприклад, Президент Киргизької Республіки має право достроково скликати засідання Законодавчих зборів або сесію Зборів народних представників і визначати питання, які підлягають розгляду; він призначає вибори до місцевих органів самоврядування тощо. Наявні суттєві відмінності у повноваженнях Президентів у кадрових питаннях. По-різному визначають обидві Конституції і механізм усунення Президентів від посади.

Вищими органами в системі виконавчої влади у Киргизькій Республіці є Уряд, а в Україні - Кабінет Міністрів. Повноваження цих органів багато в чому ідентичні, але в Конституції України вони викладені дещо ширше і більш вагомо. Крім того, Кабінет Міністрів України має певні повноваження, які відсутні в Уряді Киргизької Республіки: забезпечення державного суверенітету і економічної самостійності України, розробка загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку, проведення політики в сферах праці, зайнятості населення, соціального захисту тощо.

Суттєві відмінності між Конституціями двох держав наявні і у питаннях, які стосуються місцевої державної адміністрації. Головні з них полягають в тому, що Конституція України визначає повноваження місцевих державних адміністрацій, а Конституція Киргизької Республіки обмежується визначенням організаційних моментів їхньої діяльності.

Третя гілка влади - судова - в обох державах знаходиться на етапі становлення, при цьому обидві країни керуються одними й тими ж принципами: правосуддя здійснюється тільки судом, суд незалежний і керується тільки законом. Конституції визначають структуру судової

влади, порядок призначення суддів тощо. Звертає увагу наявність в обох країнах нових органів, причому повноваження їх кардинально відрізняються. В Киргизстані це - Вище судове присутствіє. До його повноважень відноситься підготовка висновків щодо наявності підстав для усунення Президента з посади, представлення заключення про розпуск Законодавчих зборів тощо.

В Україні передбачено створення Вищої ради юстиції. До її повноважень відноситься: внесення подання про призначення суддів на посаду або звільнення їх з посади; прийняття рішень стосовно порушення суддями і прокурорами вимог щодо несумісності; здійснення дисциплінарного провадження стосовно суддів, Верховної Ради України і суддів вищих спеціальних судів та розгляд скарг на рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів апеляційних та місцевих судів, а також прокурорів.

Таким чином, обидві Конституції досить чітко визначили структуру і функції владних інститутів. В дисертації відмічається невисока ефективність владних структур, досліджуються причини цього явища, а саме: відсутність у нових політичних структур досвіду функціонування в умовах незалежності; недостатньо заповнене правове поле; недосконалість виборчої системи в обох країнах і невиразна структуралізація парламентів; періодично виникаюче протистояння між законодавчою і виконавчою гілками влади; відсутність реальних механізмів контролю за виконанням законів і прийнятих рішень.

Другий параграф другої глави - "Загальні риси і особливості формування багатопартійної системи" - присвячений розгляду історії багатопартійності в Киргизстані і Україні, аналізу партійних систем в обох країнах.

Багатопартійна система, будучи невід'ємним компонентом політичної системи суспільства, підтримує його баланс, відображає настрої різних прошарків суспільства, робить можливим участь громадян в політичному житті.

Киргизстан і Україна пішли по шляху створення багатопартійних систем, але на момент набуття ними незалежності реальної багатопартійності в них не було.

Перші політичні об'єднання в Киргизстані виникли на початку ХХ ст., однак на той час база для політичних рухів була слабкою, політичні партії не одержали належного розвитку. В Україні існували більш сприятливі умови, тут перше політичне об'єднання виникло ще в 1875 р., а на початок ХХ ст. був наявним весь спектр політичних партій від крайньо лівих до правих. З перемогою Радянської влади і в Киргизстані, і в Україні всі політичні партії були ліквідовані, за винятком комуністичної.

На момент набуття незалежності Киргизстан і Україна в справі формування багатопартійної системи виявились на примірно однакових вихідних позиціях, багатопартійну систему прийшлося створювати, по суті заново.

Політологи розрізняють три етапи формування багатопартійності в пострадянських державах. Перший - допартійний, коли громадсько-політичні рухи формувались як альтернатива однопартійності, всесилля КПРС і панування офіційної ідеології. В Киргизстані цей етап позначений створенням в 1989 р. Демократичного Руху Киргизстану, в Україні - створенням Українського хельсінкської спілки (кінець 1976 р.) і Демократичного союзу (середина 1988 р.) і завершується організаційним оформленням Народного Руху України (1989 р.).

Другий етап - початок багатопартійності - хронологічно охоплює час з весни (в Україні) і середини (в Киргизстані) 1990 р. і закінчується восени 1991 р. Цьому етапу значною мірою притаманний партійно-політичний романтизм, політичні партії ростуть як гриби.

Третій етап багатопартійності - посткомуністичний, він почався восени 1991 р. і продовжується сьогодні. Це етап сформування реальної багатопартійності, коли партії організаційно, соціально, ідеологічно, стратегічно і тактично самовизначаються, знаходять своє місце в політичній системі суспільства.

Процес створення партійних систем в Киргизстані і Україні має багато спільного, а саме: на рубежі 90-х рр. широко визнаною стає ідея державної незалежності, тому всі створювані партії серед своїх програмних намірів на перше місце поставили ідею незалежності, національного відродження; більшість нових партій на своїх прапорах накреслили лозунги антикомунізму; багато партій створювались з певною поспішністю, до того ж часто не під політичні цілі, а під окремих політиків; перші роки незалежності обох країн позначені серйозною економічною кризою, падінням рівня життя народу, що породило серед значної частини населення ностальгію за часами соціальної захищеності і створило базу для відродження (під старими і новими назвами) комуністичних партій, які стали швидко набувати впливу.

В той же час у створенні партійних систем в обох країнах наявні і певні особливості. Зокрема, нам видається, що в Киргизстані створення партійної системи перебуває на етапі переходу від клубної форми до атомізованої системи. В Україні партійна система нам видається більш зрілою, зберігаючи деякі риси атомізованої, вона все більш стає

системою поляризованого плюралізму. І роль політичних партій в Україні більш вагома, ніж в Киргизстані.

В дисертації аналізуються програмні вимоги і політична діяльність більшості киргизьких та українських політичних партій.

У висновках дисертації підводяться підсумки дослідження, містяться узагальнення відносно спільного і особливого в політичних структурах Киргизстану і України, сформульовані деякі рекомендації щодо подальшого розвитку державності, удосконалення діяльності політичних систем і політичних структур, посилення їх впливу на економічні і соціальні процеси в обох країнах.

Основні положення дисертації викладені в таких публікаціях:

1. Политические структуры Кыргызстана и Украины: сравнительный анализ // Эхо науки (Бишкек). - № 3-4. - С.65-74.
2. Некоторые аспекты становления политических структур Кыргызстана и Украины: сравнительный анализ // Сб.: Украина и Россия в новом геополитическом пространстве. - К., 1995. - С.123-131.
3. Кыргызстан и Украина: алгоритмы независимости. Сравнительный анализ конституционного процесса // Віче. - 1996. - № 5. - С.100-109.

Чиналиев У.К. Политические структуры Кыргызстана и Украины: сравнительный анализ.

Дисертація на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.02 - политические институты и процессы. Институт национальных отношений НАН Украины. Киев, 1996.

В диссертации в сравнительном аспекте исследованы истоки и традиции государственности в Кыргызстане и Украине, рассмотрена сущность и функции наиболее важных политических структур двух стран на современном этапе. Выявлено общее и особенное в политических структурах Кыргызстана и Украины.

Chinaliev U.K. The Political Institutes of Kyrgyzstan and Ukraine: Comparative Analyse.

The thesis for a candidate degree of Political Sciences in speciality 23.00.02 - Political Institutes and Processes. Institute of National Relations and Politology. National Academy of Sciences of Ukraine. Kyiv, 1996.

This work contains comparative analyses of the origins and traditions of statehood in Kyrgyzstan and Ukraine. The essence and functions of the main political institutes of both countries at the present stage of development have been considered. Common and different as to political institutes of Kyrgyzstan and Ukraine have been revealed in this work.

Ключові слова: держава, державна влада, опозиція, парламент, партійна система, плюралізм, політична партія, політична система суспільства, політичні структури, порівняльний аналіз, президент, спільне і особливе, судова влада.

Ав 36.163

Підписано до друку 14. II. 1996р. Об'єм 1, 0. Формат 60x84 1/16
Друк офсетний. Тир. 100пр. Зам. 266. Безкоштовно.
ДІД УЛНУ ім. М. П. Драгоманова, Київ, Пирогова, 9.